

Varkenspest

Een zeer besmettelijke virusziekte.

Uiterste waakzaamheid noodzakelijk

voor een doelmatige bestrijding.

Auteur: H. C. Everhard,
Veeartsenijkundige Dienst, Den Haag.

Foto's: Archief Veeartsenijkundige Dienst.

Varkenspest is evenals mond- en klauwzeer een zeer besmettelijke virusziekte. Tast mond- en klauwzeer echter zowel herkauwers als varkens aan, varkenspest — de naam zegt het al — komt alleen bij varkens voor. De grote moeilijkheid bij deze ziekte is echter, dat hij heel moeilijk is vast te stellen. Op grond van uiterlijke verschijnselen kan de diagnose varkenspest nooit met zekerheid worden gesteld.

Het ziektebeeld vertoont bij verschillende varkens, op verschillende bedrijven en op verschillende tijdstippen veel variatie. Dit is afhankelijk van de agressiviteit van het virus, de individuele gevoeligheid van het aangetaste varken en ook van de bedrijfsvoering. Doordat de algemene weerstand is verzwakt, kunnen tevens bacteriële infecties het ziekteverloop beïnvloeden.

Zeugen kunnen zijn geïnfecteerd, zonder dat er enig symptoom is waar te nemen. De kans is echter groot, dat een dergelijke zeug virus-draagster wordt en dat de uit deze zeug geboren biggen door de moeder worden geïnfecteerd. Ze vertonen soms min of meer duidelijke symptomen van varkenspest. Soms zijn deze biggen reeds dood bij de geboorte, andere sterven kort na de geboorte, of vertonen afwijkingen, zoals trilbiggen, zwakke, blinde of haarloze biggen.

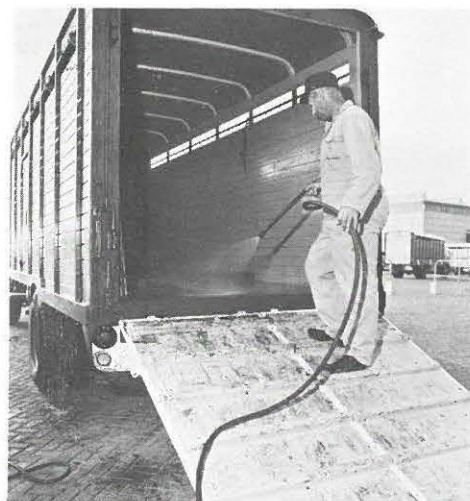
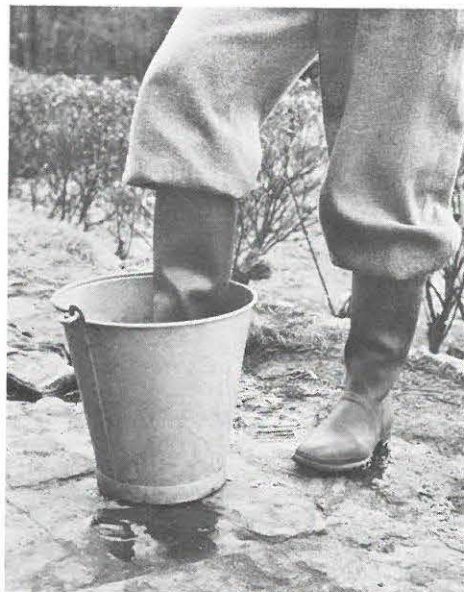
Vaak ook worden volkomen normale biggen geboren, die pas na enige tijd ziekteverschijnselen vertonen, bijvoorbeeld na castratie.

Dat deze omstandigheden de bestrijding van de ziekte ernstig bemoeilijken ligt voor de hand. Snel en hevig ziek zijn, waarbij het dier weinig of niets eet, komt in de acute vorm van de ziekte voor, maar het verloop kan ook slepend zijn met onduidelijke ziekteverschijnselen, vermagering, soms diarree, bleke huidkleur en blijven eten of drinken tot het eind toe.

Het is dan ook van groot belang, dat de veehouder bij de geringste ziekteverschijnselen de dierenarts waarschuwt teneinde een nader onderzoek in te stellen. De besmetting kan op verschillende manieren worden overgebracht. Veel voorkomende oorzaken kunnen zijn: aankoop, vervoer, via markten, op beerhouderijen, aan laarzen van bezoekers, door ratten, vogels, voederzakken en door onvoldoende verhit varkensvlees in keukenafvallen.

Ontsmetting en andere hygiënische maatregelen zijn dan ook eerste voorwaarden om verspreiding van de ziekte tegen te gaan. Het is in Nederland wettelijk verboden varkens te laten lopen op vuilnisbelten, hetgeen vroeger veel gebeurde.

Dit jaar is de beschikking voedsel- en slachtafval 1972 van kracht geworden, die in de plaats is gekomen van de beschikkingen sterilisatie keukenafval en ingevoerde keukenafval. Het in voorraad hebben van voedsel- en slachtafval is krachtens deze beschikking aan een vergunning gebonden, die slechts wordt afgegeven aan bedrijven, waar de varkensstapel uitsluitend uit mestvarkens bestaat.

*Ontsmetten van
de laarzen (links)
de veewagen (boven)*

Op het bedrijf moet een door de Veeartsenijkundige Dienst goedgekeurde kookapparatuur aanwezig zijn teneinde de afvalten te koken en aldus mogelijke smetstoffen daarin onschadelijk te maken. Zowel de gekookte als de niet-gekookte afvalten moeten worden opgeslagen in goed te reinigen en goed afsluitbare vaten, duidelijk gemerkt met de woorden „gekookt” en „ongekookt”.

De vaten moeten zijn opgeslagen in een ruimte, die niet toegankelijk is voor vee, honden, katten, vogels en voor knaagdieren als ratten en muizen. De afvoer van voedsel en slachtafvalten uit treinen, schepen en vliegtuigen, die uit het buitenland komen, is aan een soortgelijke regeling onderworpen. Of rechtstreeks afvoeren naar een destructor of gemeentelijke vuilverbrandingsinstallatie, of opslaan in goed gereinigde vaten, die gedurende de opslag stevig gesloten blijven.

Bestrijding

Het eerste met zekerheid vastgestelde geval van varkenspest in Nederland is in 1899 beschreven. In 1936 werd begonnen met de bestrijding, toen de ziekte werd opgenomen onder de bepalingen van de Veewet. Varkenspest werd daardoor een aarftspflichtige ziekte. Deze aangiftplicht, die geldt zowel voor varkenshouders als voor dierenartsen, is tot op heden de belangrijkste pijler van de varkenspestbestrijding in Nederland gebleven.

Na het stellen van een positieve diagnose door of namens de districtsinspecteur van de Veeartsenijkundige Dienst bij melding van een geval, werd van 1936 tot 1961 de bestrijding uitgevoerd door isolatie van een besmet bevonden bedrijf. Slachting van zieke of verdachte dieren was niet verplicht. Om insleep van de ziekte in het land en verspreiding hiervan binnen het land tegen te gaan, werden algemene preventieve maatregelen genomen.

Afslachtsysteem

In mei 1961 werd overgegaan tot een gedeeltelijk afslachtsysteem, waardoor de termijn van insluiting van een besmet bevonden bedrijf, variërend van twee maanden tot soms 200 da-

gen, kon worden bekort en de verspreiding van smetstof van deze bedrijven beter kon worden tegengegaan. Van mei 1961 tot 1966 werden van een besmet bedrijf alle zieke en verdachte varkens afgeslacht.

Was een duidelijk gezond deel van het bedrijf overgebleven, dan werden deze varkens geïmmuniseerd. Toen bleek dat ondanks deze bestrijdingswijze toch nog smetstofuitscheiders in het handelsverkeer terecht kwamen, voornamelijk als gevolg van het veelvuldig voorkomen van verborgen verloop van varkenspest bij zeugen, werd met ingang van september 1966 voor fokbedrijven en het fokgedeelte van gemengde bedrijven het totale afslachtsysteem ingevoerd.

Inmiddels had zich elders in Europa, met name in Spanje en Portugal, een gevaarlijke variant van varkenspest, de Afrikaanse vorm, genesteld en om de dreiging van insleep hiervan te voorkomen én om de circulatie van verborgen geïnfecteerde varkens in het handelsverkeer beter in de hand te houden, besloot de overheid in juli 1967 over te gaan op een totale 'stamping-out' van de varkenspest op de besmette bedrijven. Dit totale afslachtsysteem wordt tot op heden nog steeds toegepast.

Alle varkens op een besmet bedrijf worden overgenomen door het Rijk en ter destructie afgevoerd. Het ontruimde bedrijf wordt grondig gereinigd en ontsmet en blijft tot drie weken na de laatste ontsmetting ingesloten. De eigenaar ontvangt een schadeloosstelling tot 100 procent van de gebruikswaarde van gezonde varkens en tot 50 procent voor klinisch zieke dieren.

Laboratorium-methode

Een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Nederlandse varkenspestbestrijding is de invoering van een betrouwbare laboratorium-routine-methode om de aanwezigheid van varkenspestvirus in bepaalde organen van varkens aan te tonen. Deze methode is ontwikkeld door de afdeling Amsterdam van het Centraal Diergeneeskundig Instituut en is bekend onder de naam immunofluorescentietechniek, afgekort I.F.T. Sedert juli 1968 wordt door de Veeartsenijkundige Dienst van deze laboratoriummethode gebruik gemaakt bij het onderzoek op de van varkenspest verdachte bedrijven. Indien op een bedrijf varkenspest is vastgesteld, wordt daarna met behulp van een zogenaamd traceringsonderzoek de herkomst en eventuele verspreiding van de infectie nagegaan. Hierdoor kunnen andere besmette bedrijven worden opgespoord, veelal nog voordat de besmetting is gemeld, hetgeen voor de Veeartsenijkundige Dienst zeer belangrijk is in het kader van de bestrijding.

Preventieve enting

Waarom worden de varkens niet preventief tegen varkenspest geënt? Vroeger propageerde de overheid een dergelijke enting met dode kristalviolette entstoffen op niet besmette bedrijven wel. Dit om te bevorderen dat buiten het boerenbedrijf alleen gevaccineerde dieren met elkaar in aanraking zouden komen.

Er is zelfs een tijd geweest dat varkenshouders krachtens een regeling van het Landbouwschap een subsidie voor geënte mestvarkens konden krijgen. De entingen werden echter steeds op volledig vrijwillige basis uitgevoerd. In 1966 trad evenwel een verheugend sterke daling van het aantal gevallen van varkenspest in Nederland in. Door dit op zichzelf verheugende feit liet de Veeartsenijkundige Dienst zich echter geen zand in de ogen strooien. Integendeel.

Men kwam tot de overtuiging dat entingen er mede oorzaak van kunnen zijn dat varkenspest in bepaalde streken gedurende jaren chronisch kan blijven optreden. De herkenning en uitroeiing van met varkenspest besmette bedrijven wordt door uitgevoerde vaccinaties gehinderd. Op dergelijke geënte bedrijven kan nog steeds levende smetstof aanwezig zijn en er kunnen zelfs onduidelijke, milde vormen van varkenspest voorkomen.

Ook is het mogelijk dat uit op het oog gezonde zeugen biggen worden geboren, die vroeg

of laat aan varkenspest gaan lijden. Verspreiding van varkenspest van geënte naar niet geënte, of niet deugdelijk geënte bedrijven is dus mogelijk.

Van 1968 af heeft de Veeartsenijkundige Dienst daarom de entingen met kristalviolet-vaccin niet meer gepropageerd en subsidies voor geënte varkens worden sindsdien niet meer door het Landbouwschap uitgekeerd. Thans wordt er dan ook nog maar op een klein aantal bedrijven in Nederland geënt. De overheid is echter nog niet zover gegaan als in Engeland en verschillende staten van Noord Amerika, waar alle entingen zijn verboden.

Ontwikkeling

Een overzicht van het aantal gevallen van varkenspest sinds deze ziekte aangifteplichtig is geworden, 15 december 1936, laat zien dat Nederland sindsdien nooit vrij is geweest van deze ziekte (zie onderstaande tabel). Het aspect van de ziekte en de soort aangetaste varkens veranderde wel met de jaren. Het geringe optreden van de ziekte in de jaren 40 is een gevolg van oorlogs- en naoorlogsomstandigheden, waarbij de handels- en vervoersmogelijkheden beperkt waren en het varkensbestand sterk was verminderd.

periode I		periode II		periode III		periode IV		periode V	
jaar	besmette bedrijven	jaar	besmette bedrijven	jaar	besmette bedrijven	jaar	besmette bedrijven	jaar	besmette bedrijven
1937	675	1943	104	1951	80	1961	1729	1967	333
1938	797	1944	32	1952	3060	1962	512	1968	283
1939	2919	1945	30	1953	808	1963	974	1969	144
1940	3337	1946	85	1954	1363	1964	782	1970	911
1941	1719	1947	33	1955	1241	1965	1117	1971	171
1942	243	1948	38	1956	1084	1966	473	1972	120
		1949	38	1957	447				
		1950	3	1958	642				
				1959	1317				
				1960	1519				

(eerste helft)

Na 1962 beginnen de jaarlijkse aantallen aangetaste bedrijven te dalen, vooral in 1967, 1968 en 1969 zijn de aantallen, met uitzondering van de oorlogsjaren en jaren vlak na de oorlog, nog nooit zo gering geweest. Hierin is de invloed te herkennen van het in mei 1961 begonnen partiële afslachtsysteem, dat in juli 1967 werd vervangen door een totaal afslachtsysteem. De ingestelde vervoersverboden voor varkens tijdens de in die jaren voorgekomen mond- en klauwzeerepizootieën zullen ook van invloed zijn geweest, maar na april 1967 kwam in Nederland geen mond- en klauwzeer meer voor, terwijl de daling van het aantal varkenspestgevallen zich voortzette.

Te beginnen in 1967, maar duidelijker in 1968, gaat het verspreidingspatroon van varkenspest over Nederland zich wijzigen. Driekwart van het aantal in 1968 voorgekomen gevallen blijken zich voor te doen in de Gelderse Vallei. De overige 25% betreft verspreid liggende gevallen, voornamelijk in Zuid-Holland en in de grensstreken van Noord-Brabant, Limburg en Zeeland. In het najaar van 1968 besloot de Veeartsenijkundige Dienst in het probleemgebied van de Gelderse Vallei een bestrijdingscentrum in te richten. Het werd gevestigd te Ede.

Tot einde 1969 heeft dit centrum met goede resultaten gewerkt. Vele van de in deze streek vooral op de minder goed geleide bedrijven voorkomende chronische-, onduidelijke- en atypische vormen van varkenspest werden ontdekt en opgeruimd.

Identificatie en registratie

De Veeartsenijkundige Dienst bestrijdt de verspreiding van varkenspestvirus zoals gezegd, door het toepassen van een volledige „stamping-out” op geïnfecteerde bedrijven. Ter ondersteuning hiervan wordt varkenshouders, handelaren, verladers enz. voortdurend gewezen op de noodzaak de uiterste hygiëne te betrachten bij hun dagelijkse arbeid.

Gebleken is, dat het onvoldoende toepassen van hygiënische maatregelen, ook bij aankoop van biggen uit het buitenland en door ander grensverkeer, één van de kernpunten vormt van het uitbreken van varkenspest. Hieraan zal dus strenger de hand moeten worden gehouden om varkenspest uit ons land te bannen.

Er wordt geen verplichte enting toegepast, omdat daardoor de besmetting kan worden verdoezeld. In Nederland is nooit veel geënt, zodat ten gevolge van de volledige „stamping-out” en door het achterwege laten van enting een gevoelige varkensstapel is ontstaan, waardoor bij insleep van smetstof, optredende gevallen van varkenspest snel kunnen worden signaleerd.

De praktizerende dierenartsen hebben hierbij een belangrijke taak door snel aangifte te doen van die bedrijven aan de betreffende districtsinspectie van de Veeartsenijkundige Dienst, waar ook maar de geringste verdenking op aanwezigheid van varkenspest bestaat.

Als aanvullende maatregel bij de varkenspestbestrijding en mede ook als alternatief tegenover het enten is thans een identificatie en registratie van de Nederlandse varkensstapel in overweging. Een merkingsverplichting, waarbij de varkens van een herkenningsteken van het biggenproducerende bedrijf zouden worden voorzien, zou ongetwijfeld de intensivering van de opsporing van contactbedrijven bij de varkenspestbestrijding ten goede komen. Een nadeel van de identificatie en registratie van de Nederlandse varkensstapel zijn de hieraan verbonden hoge kosten.

Ziek varken

„Zône de protection”

Sedert 9 augustus 1972 dient rondom een bedrijf waar in verband met mond- en klauwzeer, varkenspest of Teschenerziekte (een virusziekte die in ons land nog niet is voorgekomen) kentekenen zijn geplaatst krachtens de Veewet, een beschermingsgebied te worden ingesteld. Dit ingevolge de richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen inzake veterinaire-rechtelijke vraagstukken op het gebied van het intracommunautaire handelsverkeer in runderen en varkens.

Dit beschermingsgebied, in E.E.G. taal „zône de protection”. moet een straal hebben van 2 kilometer en dient te worden gehandhaafd gedurende 15 dagen nadat de vatbare dieren zijn afgeslacht en het bedrijf voor de tweede maal is ontsmet.

De instelling van bedoeld gebied geschiedt door een beschikking van de Inspecteur-districtshoofd van de Veeartsenijkundige Dienst in het betreffende district, krachtens art. 38 van de Veewet. In verband hiermee is een nieuw, in rood uitgevoerd biljet ingevoerd, te plaatsen ter aanduiding van gebieden die tot de „zône de protection” behoren. Het ziet er als volgt uit:

**VARKENSPEST
VERVOER VARKENS
VERBODEN
ART. 38 VEEWET**

*Summary. As rats, in particular the brown rat (*Rattus norvegicus* Berkh), are one of the agents by which swine-fever or hog-cholera can spread, this disease is discussed together with the legal and practical measures taken in the Netherlands to stamp out the disease. These measures have met with complete success.*